

Το πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος του 1827

Προκόπιος Παυλόπουλος
Τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας
Και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής
Του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

* Ομιλία στο επετειακό συνέδριο του ΕΚΠΑ για τα 200 χρόνια από την εθνεγερσία του 1821 με θέμα «Η γένεση του ελληνικού συνταγματισμού: η ελληνική συνταγματική ιστορία κατά τα επαναστατικά και μεταεπαναστατικά χρόνια», Αθήνα, 19 Μαρτίου 2021

Πρόλογος

Ήδη από την 18^η Απριλίου 1823, η Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους που ψήφισε -κατ' αναθεώρηση του «*Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*» του 1822- τον «*Νόμον της Επιδαύρου*», είχε προαναγγείλει την Γ' Εθνοσυνέλευση. Και τούτο διότι τότε αποφασίσθηκε «*να προσδιορισθή Εθνική Συνέλευσις εις ανάκρισιν του Πολιτεύματος μετά διετίαν*». Κατ' εφαρμογή της ως άνω απόφασης, η Γ' Εθνοσυνέλευση συγκλήθηκε για την 25^η Σεπτεμβρίου 1825. Όμως, μετά από πολλές καθυστερήσεις εξαιτίας της κακής τροπής του Απελευθερωτικού Αγώνα, η Γ' Εθνοσυνέλευση συνήλθε την 6^η Απριλίου 1826 στην Πιάδα. Είναι δε αξιοσημείωτο -φυσικά αρνητικώς, και για την οριστικοποίηση της θεσμικής θεμελίωσης του Νεότερου Ελληνικού Κράτους αλλά και για την πορεία του Αγώνα- ότι καθ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα δεν υπήρχε ουσιαστικώς «*συνταγματική τάξη*» στην απελευθερωμένη Ελλάδα, λόγω μη εφαρμογής του «*Νόμου της Επιδαύρου*» του 1823, κατά τ' ανωτέρω.

I. Το ιστορικό της κατάρτισης του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος».

Τον Αύγουστο του 1826 η Γ' Εθνοσυνέλευση διασπάσθηκε, εξαιτίας της ανοικτής αντιπαράθεσης μεταξύ «αγγλόφιλων» και «γαλλόφιλων». Και η μεν «αγγλόφιλη» τάση του συνήλθε στην Αίγινα, ενώ η «γαλλόφιλη» -στην οποία προστέθηκε η νεοσύστατη «ρωσόφιλη» τάση- συνήλθε στην Ερμιόνη.

A. Το «χρονικό» της διάσπασης της Γ' Εθνοσυνέλευσης.

Η αφορμή της διάσπασης ήταν η εξής:

1. Οι Πληρεξούσιοι που συγκεντρώθηκαν στην Αίγινα υποστήριζαν ότι μόνον η Επιτροπή της Εθνοσυνέλευσης -την οποία είχε συγκροτήσει η Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου προκειμένου, μεταξύ άλλων, «να συγκαλέση εις Εθνικήν Συνέλευσιν τους Πληρεξουσίους» (Ψήφισμα Ε' της 12^{ης} Απριλίου 1826)- είχε το δικαίωμα όχι μόνο να προσδιορίσει τον τόπο της νέας Εθνοσυνέλευσης, αλλά και να προσκαλέσει εκείνους μόνο τους Πληρεξουσίους, που είχαν συγκροτήσει την Γ' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου «ως συνέχειαν εκείνης λογιζομένην». Οι Πληρεξούσιοι στην Ερμιόνη, αντιθέτως, υποστήριζαν ότι: «*Η απόφασις της εν Επιδαύρω Εθνοσυνελεύσεως δεν εστηρίζετο ούτε εις το νόμιμο ούτε εις το δίκαιον και ότι δια τούτου του λόγου η Συνέλευσις έπρεπε να συγκροτηθή όπου η πλειονοψηφία ήθελεν αποφασίσει, και υπό πληρεξουσίων εκ νέου εκλελεγμένων*».

2. Τελικώς, μετά από πολλές διαμεσολαβητικές προσπάθειες του Άγγλου πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη Στράτφορντ Κάνινγκ-πρώτου εξαδέλφου του Τζωρτζ Κάνινγκ- αλλά και Ελλήνων πολιτικών και οπλαρχηγών αποφασίσθηκε από κοινού, την 17^η Μαρτίου 1827, η Εθνοσυνέλευση να συνέλθει στην Τροιζήνα. Αξίζει, συναφώς, ν' αναγνωσθεί η επιστολή του Γ. Καραϊσκάκη, με την οποία, επιδεικνύοντας ομοψυχία και συναίνεση,

προέτρεψε να συνέλθει η Εθνοσυνέλευση σε τρίτο μέρος, προτείνοντας την Αίγινα ή την Σαλαμίνα. Γράφει, λοιπόν, ο μεγάλος Ρουμελιώτης στρατηγός: *«Με απορίαν μας μεγάλην βλέπομεν την αναβολήν της συγκροτήσεως της Εθνοσυνελεύσεως, και ότι μέχρι τούδε λογοτριβείτε περί τόπου, γινόμενοι εις δύο κόμματα οι πληρεξούσιοι του Έθνους, οι μὲν εις Αίγιναν οι δε εις Ερμιόνην. [...] δυσαρεστούμεθα βλέποντες αυτά τα δύο κόμματα να διαφέρωνται πρώτον περί του τόπου. Ο τόπος, αδελφοί, δεν είναι οπού να εκτελή τα καλά και συμφέροντα του Έθνους, αλλά τα καλά και απαθή αισθήματα των υποκειμένων και η ομόνοια και αδελφοσύνη από τα οποία κρέματα η σωτηρία όλων μας, και είμεθα όλοι αδελφοί και εν Έθνος. Ας λείψη το Πελοποννήσιοι, Νησιώται και Ρουμελιώται, αλλά όλοι να νομιζώμεθα εν ως και είμεθα»* (βλ. Πρακτικά της 9ης Προκαταρκτικής Συνεδρίασης της 31.1.1827 της Εθνοσυνέλευσης της Ερμιόνης).

Β. Οι εργασίες της Γ' Εθνοσυνέλευσης.

Η Γ' Εθνοσυνέλευση της Ερμιόνης πραγματοποίησε δέκα προκαταρκτικές συνεδριάσεις, από 18 Ιανουαρίου του 1827 ως τις 10 Φεβρουαρίου, και δεκαεπτά τακτικές, που άρχισαν την 11^η Φεβρουαρίου και τέλειωσαν την 17^η Μαρτίου του ίδιου χρόνου.

1. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η από 11.2.1827 Διακήρυξη της 1ης τακτικής Συνεδρίασης της Εθνοσυνέλευσης, την οποίαν υπογράφει ο Πρόεδρος της Γ. Σισίνης. Και τούτο διότι ανιχνεύεται σε αυτή το «πνεύμα» των Ηθικών Νικομαχείων και των Πολιτικών του Αριστοτέλους: *«Χωρίς αρετής δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν αι Πολιτεiai. Αλλ' η αρετή γεννάται από την καλήν Νομοθεσίαν. Και επειδή δι' αυτής οι πολίται γινόμενοι ενάρετοι τείνουσιν εις τον προς ου όρον της Πολιτικής Κοινωνίας, είτουν εις την ευδαιμονίαν των, η Συνέλευσις αύτη επαναλαβούσα τας εργασίας της έχει κύριον σκοπόν να τελειοποιήση καθ' όσον δύναται το Πολίτευμα του Έθνους [...]»*. Περαιτέρω, αξίζει να

επισημανθεί ότι κατά τις εργασίες της 13ης Συνεδρίασης της Εθνοσυνέλευσης αποφασίσθηκε η βάση του Ελληνικού Πολιτεύματος να είναι Κοινοβουλευτική.

2. Ωστόσο, τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης στην Ερμιόνη επισκίασε και απασχόλησε η πολιορκία της Ακρόπολης των Αθηνών. Για τα γεγονότα της πολιορκίας φρόντισε η εδρεύουσα στην Αίγινα Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδας, με πρόεδρο τον Ανδρέα Ζαΐμη, να ενημερώνει τους Πληρεξουσίους στην Ερμιόνη, συνοδεύοντας τις επιστολές της με την αλληλογραφία που είχε με τους πολιορκημένους και παρακινώντας τους να προτρέψουν τους οπλαρχηγούς στην Ερμιόνη να εκστρατεύσουν στην Αθήνα (βλ. Πρακτικά της τελευταίας Προκαταρκτικής Συνεδρίασης της 10^{ης} Φεβρουαρίου 1827).

α) Επίσης, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η από 7.2.1827 επιστολή της Εθνοσυνέλευσης προς τους πολιορκημένους της Ακρόπολης των Αθηνών. Και τούτο διότι η επιστολή αυτή σκοπό είχε, μεταξύ άλλων, ν' αναδείξει την αδιάκοπη πορεία της συνέχειας του Ελληνικού Έθνους. Στην επιστολή αυτή αναφέρονται τα εξής: *«Η Συνέλευσις, άμα επαναλαβούσα τας εργασίας της, ευθύς έστρεψεν την προσοχήν της εις την διάσωσιν του φρουρίου των Αθηνών, το οποίο Σεις υπερασπίζεσθε. Η θέσις αύτη είναι και θεωρείται ο προμαχών της Ελλάδος· ένδοξος δια τας αρετάς των αθανάτων προγόνων μας, δοξάζεται τώρα και πάλιν, και κάμνει νέαν εποχήν δια της γενναίας και ηρωικής υπεράσπισεώς Σας. Και Σεις, ενώνοντες τα αίματά Σας με τη στάκτην των Θεμιστοκλέων, των Κιμώνων, των Μιλτιάδων, των Αλκιβιαδών, των Αριστειδών, των Περικλέων, παραδίδετε τα όνοματά Σας εις την αθανασίαν, εις του θαυμασμόν των αιώνων και εις τα ευλογίας των γενεών. Και ενώ η Παιρίς θεωρεί ευγνωμόνως τους αγώνας Σας, η Συνέλευσις φροντίζει δια την σωτηρίαν και υπεράσπισιν και ασφάλειάν Σας και του Φρουρίου»* (βλ. Πρακτικά της Α'

τακτικής Συνεδρίασης της Γ' Εθνικής Συνέλευσης της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1827).

β) Συγκλονιστική είναι και η από 17.2.1827 επιστολή των αγωνιστών του φρουρίου της Ακρόπολης: *«Με μεγάλην οικονομίαν και στενοχωρίαν υποφέραμε έως την σήμερον, Μητέρα, αδέλφια, υστερηθήκαμεν από όλα, μόνο ένα σιτάρι ξηρόν μας έμεινε. Ούτε μύλος γερός μας έμεινε να αλέσωμεν ούτε ξύλα να ψήσωμεν, όσα σπήτια και καλύβες οπού είχαμε και εκαθόμαστε μέσα, και αυτά τα χαλάσαμεν και τα εκάψαμεν δια το ψωμί. Τώρα αδέλφια εμείναμεν όλοι εις τα ανοικτά λαβωμένοι και άρρωστοι και επίλοιποι. Οι άρρωστοι αποθαίνουν αδίκως με το να μη έχουν τα αναγκαία τους, σχεδόν τίποτε, τόσον και λαβωμένοι δεν έχουν ούτε αλοιφή ούτε ξαντό ούτε δεσίματα, αλλά βρωμίζουν και αποθαίνουν. Το λοιπόν αδελφοί, ημείς οι ολίγοι γεροί οπού μείναμεν εις τι να παραστεκόμαστε; Εις τους αρρώστους; Εις τους πληγωμένους; Ή εις το τουφέκι; [...] χανόμεθα αδέλφια»* (βλ. Πρακτικά 8ης Συνεδρίασης της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1827). Τελικώς, σε μία από τις πιο κρίσιμες στιγμές της Εθνοσυνέλευσης της Ερμιόνης, λήφθηκε η απόφαση, στην 2η Συνεδρίαση της 14^{ης} Φεβρουαρίου 1827, για την αποστολή εκστρατευτικού σώματος 4.500 χιλιάδων ανδρών στην Αθήνα, υπό την ηγεσία του Ιωάννη Θ. Κολοκοτρώνη, προκειμένου να συνδράμει τους πολιορκημένους.

3. Στις κρίσιμες αυτές στιγμές οι εργασίες της Γ' Εθνοσυνέλευσης στην Ερμιόνη ολοκληρώθηκαν την 17^η Μαρτίου 1827 και οι Πληρεξούσιοι, με πνεύμα πραγματικής εθνικής συμφιλίωσης, συνήλθαν στην Τροιζήνα, όπου την 1^η Μαΐου 1827 ψηφίσθηκε το οριστικό *«Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος»*. Η αισιοδοξία που άρχισε να ξαναγεννιέται μετά τα τραγικά γεγονότα της πολιορκίας της Ακρόπολης των Αθηνών και τις δικαστικές τάσεις, οι οποίες είχαν επικρατήσει το προηγούμενο διάστημα,

πέρασε στους στίχους που τραγουδιούνταν σε όλη την επαναστατημένη Ελλάδα: «*Στην Αιγίνη δε θα γίνει./Στην Ερμιόνη δεν τελειώνει./Στο Δαμαλά [Τροιζήνα] πάει καλά./Εκεί θα τελειωθεί/και η Ελλάδα θα σωθεί*» (Ιωάννου Ηρ. Μάλλωση, Η εν Ερμιόνη Γ' Εθνοσυνέλευσις, Αθήναι 1930, σ. 18).

4. Πρέπει να τονισθεί μ' έμφαση πως το εξαιρετικά φιλελεύθερο, για τα δεδομένα της εποχής, πνεύμα του Συντάγματος, στο οποίο κατέληξε η Γ' Εθνοσυνέλευση αποκτά πολύ μεγαλύτερη αξία, αν αναλογισθεί κανείς πόσο επιφυλακτική ήταν ακόμη η συντηρητική πλευρά της Ιεράς Συμμαχίας -παρά τις διαφοροποιήσεις της σε σχέση με τις αρχικές, εντόνως αρνητικές, αντιδράσεις της- έναντι της Εθνεγερσίας του 1821. Άκρως ενδεικτικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα κειμένου του Μέττερνιχ του 1825, λίγο πριν από την ολοκλήρωση των εργασιών της Γ' Εθνοσυνέλευσης (βλ. Αντ. Μπερεδήμα, *Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία στα χρόνια της Επανάστασης του 1821*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2021, σελ. 185 επ.): «*Επαναστάσεις ως εκείναι των δύο Χερσονήσων της Μεσημβρινής Ευρώπης, αι οποίαι δεν επεδίωκον τίποτε ολιγώτερον παρά την ανατροπήν του συνόλου των θεμελίων και θεσμών επί των οποίων ηδράζοντο τα βασίλεια ταύτα ... παρόμοιαι επιχειρήσεις διαφέρουν κατά πολύ του κινήματος ενός πληθυσμού κατέχοντος τμήμα ενός μεγάλου Κράτους και αποβλέποντος εις την πολιτικήν ανεξαρτησίαν του τμήματος αυτού. Η Ελληνική επανάστασις ομοιάζει πολύ περισσότερον με τας ταραχάς αι οποίαι λαμβάνουν χώραν εν Ιρλανδία και αι οποίαι την στιγμήν ταύτην επαναλαμβάνονται εκ νέου με μίαν έντασιν λίαν ανησυχητικήν δια την Αγγλικήν κυβέρνησιν παρά με τα γεγονότα, τα οποία ηφάνισαν την Ισπανίαν, την Πορτογαλίαν και την Ιταλίαν και τα οποία είχαν εις πολύ μεγαλύτερον βαθμόν τα χαρακτηριστικά της Γαλλικής Επαναστάσεως ή και της Αγγλικής του δεκάτου εβδόμου αιώνας. Η Ελληνική επανάστασις παρουσιάζει μάλιστα περισσότερον*

αναλογίαν με εκείνη των Αμερικανικών αποικιών, των οποίων σκοπός ήτο ο αποχωρισμός από την μητέρα-πατρίδα, αν ήτο δυνατόν βεβαίως να συγκριθῆ ἡ Ἑλλάς προς τὰ εἰρημένους χώρας, τελείως ἀπεχούσης λόγω τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως τῶν μεγάλων πολιτικῶν σωμάτων, εἰς τὴν ὁποία χρεωστοῦν τὴν ὑπαρξιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν. Ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως ἐταῦτισεν κατὰ κάποιον τρόπον τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων μετὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις, τῶν ὁποίων υπῆρξαμε μάρτυρες, εἶναι ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν αἱ ἐπαναστατικαὶ φατρίαι ἤσκησαν ἐπὶ τῶν ταραχῶν τῆς Ανατολῆς, τὸ πνεῦμα, αἱ ἀρχαί, τὰ σχήματα τὰ ὁποῖα αἱ φατρίαι αὗται ἐνετύπωσαν εἰς ἐν κίνημα, τὸ ὁποῖον ὡς προς τὰς πρώτας τοῦ ἀφορμᾶς καὶ τὸν ἀντικειμενικὸν τοῦ σκοπὸν ἐφαίνετο ὡς μὴ ἔχον σχέσιν προς τὰς μηχανορραφίας τὰς ὁποίας εἶχαν ἐξυφάνῃ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑυρώπην. Καὶ ἀκόμη πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἐνῶ αἱ θεωρίαι καὶ συνωμοσίαι, αἱ στρεφόμεναι κατὰ τῶν πρώτων βάσεων τοῦ παλαιοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, υπῆρξαν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας, ὁ ἀπροκάλυπτος σκοπὸς καὶ τὸ σπουδαιότερον κίνητρον τῶν ταραχοποιῶν, παρεισέφρησαν ὡς πρόσθετα στοιχεῖα εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ ρόλος τῶν υπῆρξε ἀπλῶς δευτερεύων. Ἐάν υφίστατο ἀπόλυτος ὁμοιομορφία [τῶν κρίσεων], αὕτη θα ἐδικαιολόγη ἢ μάλλον θα ἀπήτη ταυτότητα ἐνεργειῶν ἢ μέτρων. Ἐάν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ τεθῆ εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν με ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀναστάτωσαν τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, αἱ Δυνάμεις δὲν θα εὐρίσκοντο καθόλου προ διλήμματος ποῖαν στάσιν νὰ υιοθετήσουσιν ἡ ὁμοιομορφία τῶν νόσων ἀπαιτεῖ ὁμοιομορφίαν φαρμάκων ἄρα διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὴν ἐπανάστασιν ταύτην τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι ἐνέπνευσαν τὰς Συμμαχικὰς Δυνάμεις εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν κατὰ τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Πεδεμοντιῦ καὶ τῆς Ἰσπανίας, τὸ ἔργον μας καθιστάμενον ἰσῶς δυσκολώτερον λόγω πλήθους τοπικῶν περιστάσεων, θα ἦτο ἐν τούτοις ἐξίσου ἀπλοῦν καὶ σταθερόν. Δὲν νομίζομεν ὁμῶς ὅτι τοιαύτη περίπτωσις καὶ μακρὰν τοῦ νὰ

παραδεχθώμεν την απόλυτον ομοιομορφίαν των κατατάσεων, αυτλούμεν κυρίως ελπίδας από τας διαφοράς των δια να συνδράμωμεν εις την ειρήνευσιν της Ελλάδος άνευ παραβιάσεως ουδεμιάς των αρχών, τας οποίας θεωρούμεν σανίδα σωτηρίας εις τον καιρόν της καταιγίδος...».

II. Η δομή και το περιεχόμενο του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος».

Το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827 κατά γενική ομολογία -και ανεξάρτητα από τις μετέπειτα «περιπέτειες» εφαρμογής του λόγω της αρνητικής συγκυρίας που διαμορφώθηκε -θεωρείται ως ένα από τα αρτιότερα στην συνταγματική μας ιστορία, και μάλιστα με βάση τα δεδομένα της εποχής εκείνης. Τούτο οφείλεται, κατ' εξοχήν, στα θεσμικά του χαρακτηριστικά, τα οποία αναδεικνύουν την πρόωμη επιρροή και εμπέδωση εξαιρετικά προωθημένων φιλελεύθερων δημοκρατικών ιδεωδών, όπως αυτά είχαν αρχίσει να δημιουργούνται από την θεσμική και πολιτική «μήτρα» της Γαλλικής Επανάστασης του 1789 και της εξ αυτής προκύψασας Διακήρυξης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη. Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί -για λόγους που αφορούν την πορεία εξέλιξης του Νεότερου Ελληνικού Κράτους- ότι το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827, το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος», ήταν εκείνο, το οποίο άνοιξε τον δρόμο για την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη του νεοσύστατου ακόμη Ελληνικού Κράτους. Και τούτο, διότι το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827 προέβλεπε -δίχως όμως να προσδιορίζει τον τρόπο εκλογής του, παραπέμποντας απλώς σε ειδικό εκτελεστικό νόμο- ως επικεφαλής της Εκτελεστικής Εξουσίας, με ενισχυμένες εξουσίες, μονοπρόσωπο όργανο, τον «Κυβερνήτη», του οποίου η θητεία οριζόταν επταετής.

A. Το φιλελεύθερο πνεύμα των Θεσμών του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος».

Από τις μεγάλες -και πάλι για τα δεδομένα και την συγκυρία εκείνης της εποχής- καινοτομίες του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*» του 1827, οι οποίες αναδεικνύουν την φιλελεύθερη νοοτροπία του, όσον αφορά τόσο τους Δημοκρατικούς Θεσμούς εν γένει όσο και τα Θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου, επισημαίνονται, ενδεικτικώς, οι εξής:

1. Εμβληματική, στο θεσμικό πλαίσιο του Συντάγματος της Τροιζήνας του 1827, είναι η καθιέρωση ρυθμίσεων, οι οποίες αναδεικνύουν, με ιδιαίτερη έμφαση, τις εγγυήσεις τήρησης της Δημοκρατικής Αρχής. Μεταξύ αυτών σπουδαιότερες κρίνονται:

α) Πρώτον, οι ρυθμίσεις με τις οποίες καθιερώνεται η αρχή της Λαϊκής Κυριαρχίας. Ειδικότερα, κατά τις διατάξεις του άρθρου 5 του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*», «*η κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού*». Η επιρροή των ρυθμίσεων αυτών είναι και σήμερα ακόμη εμφανής, αν αναχθεί κανείς στις διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 2 και 3 του ισχύοντος Συντάγματός μας: «*2. Θεμέλιο του Πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία. 2. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα*».

β) Δεύτερον, οι ρυθμίσεις με τις οποίες καθιερώνεται η θεμελιώδης αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών. Συγκεκριμένα, κατά τις διατάξεις του άρθρου 36 του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*», «*η κυριαρχία του Έθνους διαρείται εις τρεις εξουσίας. Νομοθετικήν, Νομοτελεστικήν και Δικαστικήν*». Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί βεβαίως ότι στο σημείο αυτό το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827, εμφανώς επηρεασμένο από το Σύνταγμα των ΗΠΑ του 1787, υιοθέτησε, προσθέτοντας στοιχειώδεις μηχανισμούς «*εξισορρόπησης*» καθεμιάς Εξουσίας, την θεμελιώδη αρχή της λειτουργίας του Πολιτεύματος μέσω των

εγγυήσεων κατάλληλων «θεσμικών αντιβάρων» («*Checks and Balances*»)

2. Προς την ίδια κατεύθυνση πρέπει να επισημανθεί και τούτο:

α) Το «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*», καθιερώνοντας τον κανόνα πως κάθε Βουλευτής είχε το «δικαίωμα να ζητή και να λαμβάνη τας αναγκαίας πληροφορίες από τας γραμματείας περί παντός πράγματος συζητουμένου εις την Βουλήν», έθετε τις πρώτες βάσεις του Κοινοβουλευτικού Ελέγχου και, εν τέλει, της κοινοβουλευτικής ευθύνης των μελών της Εκτελεστικής Εξουσίας.

β) Διευκρινίζεται, επίσης, ότι κατά τις διατάξεις του άρθρου 94 του Συντάγματος της Τροιζήνας του 1827 η Βουλή «*τροπολογεί και ακυρώνει τους νόμους, πλην των συνταγματικών*». Με τον τρόπο αυτό -πλην άλλων συναφών- καθιερώνεται, εμμέσως πλην σαφώς, και η υπεροχή του Συντάγματος έναντι του τυπικού νόμου και των, υποδεέστερων αυτού, κανονιστικού περιεχομένου κανόνων δικαίου. Με άλλες λέξεις, το ως άνω Σύνταγμα καθιέρωνε από τότε, με τρόπο ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτο θεσμικώς, την δομή και την ιεραρχία της Έννομης Τάξης.

B. Η συνταγματική κατοχύρωση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Περαιτέρω, το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827, το «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*», διακρίνεται εντόνως και σαφώς για την προσήλωσή του στις προωθημένες φιλελεύθερες ιδέες της εποχής και όσον αφορά τα Θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι ακόλουθες ρυθμίσεις του είναι άκρως ενδεικτικές εν προκειμένω:

1. Στο Α' Κεφάλαιο, και συγκεκριμένα με τις διατάξεις του άρθρου 1, καθιερώνεται μεν ως επικρατούσα θρησκεία εκείνη της «*Ορθοδόξου Εκκλησίας του Χριστού*», όμως εξίσου καθιερώνεται ρητώς, ως θεμελιώδες δικαίωμα, η Θρησκευτική Ελευθερία:

«Καθείς εις την Ελλάδα επαγγέλλεται την θρησκεία του ελευθέρως, και δια την λαιρείαν αυτής έχει ίσην υπεράσπισιν».

2. Στο Γ' Κεφάλαιο, και υπό τον τίτλο *«Δημόσιον δίκαιον των Ελλήνων»*, εισάγεται, με εξαιρετικά προοδευτικό πνεύμα, σειρά ρυθμίσεων περί βασικών γενικών αρχών με συνταγματική ισχύ καθώς και περί των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μεταξύ των οποίων δεσπόζουσα είναι η θέση:

α) Της κατά τις διατάξεις του άρθρου 7 αρχής της Ισότητας: *«Όλοι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον των νόμων»*. Οι επόμενες διατάξεις του Κεφαλαίου τούτου εξειδικεύουν την αρχή της Ισότητας, υιοθετώντας εγγυήσεις:

α1) Αναφορικά με την αρχή της Αξιοκρατίας, κατά τις διατάξεις του άρθρου 8: *«Όλοι οι Έλληνες είναι δεκτοί έκαστος κατά το μέτρον της προσωπικής του αξίας, εις όλα τα δημόσια επαγγέλματα, πολιτικά και στρατιωτικά».*

α2) Αναφορικά με την αρχή της Ισότητας ενώπιον των δημόσιων βαρών, κατά τις διατάξεις του άρθρου 10: *«Αι εισπράξεις διανέμονται εις όλους τους κατοίκους της επικρατείας δικαίως, και αναλόγως της περιουσίας εκάστου. Καμμία δε εισπραξις δεν γίνεται χωρίς προεκδεδομένον νόμον, και κανείς νόμος περί εισπράξεως δεν εκδίδεται ειμή δι' έν και μόνου έτος».*

β) Της κατά τις διατάξεις του άρθρου 11 προσωπικής ελευθερίας: *«Ο νόμος ασφαρίζει την προσωπικήν εκάστου ελευθερίαν κανείς δεν ημπορεί να εναχθή ή φυλακωθή ειμή κατά τους νομικούς τύπους».*

γ) Του κατά τις διατάξεις του άρθρου 17 δικαιώματος στην ιδιοκτησία, με παράλληλη μάλιστα εισαγωγή εγγυήσεων για την δυνατότητα αναγκαστικής απαλλοτριώσεως: *«Η Κυβέρνησις ημπορεί ν' απαιτήση την θυσίαν των κτημάτων τινός, δια*

δημόσιον όφελος, αποχρώντως αποδεδειγμένον, αλλά δια προηγουμένης αποζημιώσεως».

δ) Της κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 αρχής της μη αναδρομικότητας του νόμου: «Ο νόμος δεν ημπορεί να έχη οπισθενεργόν δύναμιν».

ε) Του κατά τις διατάξεις του άρθρου 25 δικαιώματος του αναφέρεσθαι: «Καθείς δύναται ν' αναφέρεται προς την Βουλήν εγγράφως, προβάλλων την γνώμην του περί παντός δημοσίου πράγματος».

στ) Της κατά τις διατάξεις του άρθρου 26 ελευθερίας του Τύπου: «Οι Έλληνες έχουσι το δικαίωμα χωρίς πρό εξέτασιν να γράφωσι, και να δημοσιεύωσιν ελευθέρως δια του τύπου ή αλλέως τους στοχασμούς και τα γνώμας των, φυλάττοντες τους ακολούθους όρους: **α'** Να μην αντιβαίνωσιν εις τα αρχάς της χριστιανικής θρησκείας. **β'** Να μην αντιβαίνωσιν εις την σεμνότητα. **γ'** Να αποφεύγωσι πάσαν προσωπικήν ύβριν και συκοφαντίαν».

3. Τέλος -καίτοι τούτο ενέχει περισσότερο συμβολική αξία- είναι χαρακτηριστικό ότι οι διατάξεις του άρθρου 27 διακηρύσσουν, πανηγυρικός και εκτενώς, την απαγόρευση απονομής τίτλων ευγενείας: «Κανένας τίτλος ευγενείας δεν δίδεται από την Ελληνική πολιτείαν και κανείς Έλλην εις αυτήν δεν ημπορεί, χωρίς την συγκατάθεσιν του Κυβερνήτου, να λάβη υπόργημα, δώρον, αμοιβήν, αξίωμα, ή τίτλον παντός είδους από κανένα μονάρχη, ηγεμόνα ή από εξωτερικήν επικράτειαν».

Γ. Η «αδύνατη» εφαρμογή του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος».

Η κατάσταση που αντιμετώπισε, ευθύς εξ αρχής, ο Ιωάννης Καποδίστριας ήταν, κατά την επιεικέστερη έκφραση, δραματική.

Αντί άλλης περιγραφής αρκεί το εξής απόσπασμα από τα «*Απόλογα του Καποδίστρια*» του Γ. Τερτσέτη, όπου καταγράφεται συνομιλία του Κυβερνήτη με τον Γεωργάκη Μαυρομιχάλη: «*Είναι καιροί που πρέπει να φορούμε όλοι ζώνη δερματένια και να τρώμε ακρίδες και μέλι άγριο. Είδα πολλά εις την ζωήν μου, αλλά σαν το θέαμα όταν έφθασα εδώ στην Αίγινα δεν είδα κάτι παρόμοιο ποτέ, και άλλος να μην το ιδεί... Ζήτω ο Κυβερνήτης, εφώναζαν γυναίκες αναμαλιασμένες, άνδρες με λαβωματιές πολέμου, ορφανά γδυτά, κατεβασμένα από σπηλιές. Δεν ήταν το συναπάντημά μου φωνή χαράς, αλλά θρήνος*».

1. Ουδείς, λοιπόν, μπορεί ν' αμφισβητήσει, με τεκμηριωμένα ιστορικά δεδομένα, ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας είχε ν' αντιμετωπίσει μια κατάσταση πραγματικής «*έκτακτης ανάγκης*», μέσα στο πλαίσιο της οποίας έπρεπε να πάρει, χωρίς χρονοτριβή, αποφάσεις στοιχειώδους ανάταξης της Ελλάδας προκειμένου να συνεχίσει τον Αγώνα της Απελευθέρωσης και να επιδιώξει την ανακούφιση του δεινώς χειμαζόμενου πληθυσμού. Και ναι μεν, όπως ήδη τονίσθηκε, το «*Πολιτικόν Σύσταγμα της Ελλάδος*» συνιστούσε έναν θεσμικώς άψογο «*Καταστατικό Χάρτη*» για την οργάνωση μιας σύγχρονης Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας μ' επικεφαλής τον «*Κυβερνήτη της Ελλάδος*». Πλην όμως είναι, και σήμερα, προφανές ότι η πλήρης και συνεπής εφαρμογή του, υπό τις συνθήκες της εποχής, ήταν ουσιαστικώς αδύνατη.

2. Μια λύση θα ήταν η κατά περίπτωση εφαρμογή του «*Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος*», κάτι όμως το οποίο αφενός δεν συνάδει προς την ίδια την φύση κάθε σύγχρονου Συντάγματος - αυθαίρετη εφαρμογή του Συντάγματος *à la carte* ισοδυναμεί με υποβάθμιση και, εν τέλει, αναιρεσή του στην πράξη- και, αφετέρου, ήταν εντελώς αντίθετη προς την νοοτροπία του Ιωάννη Καποδίστρια. Στην νοοτροπία του πρώτου «*Κυβερνήτη της Ελλάδος*», με βάση και τον ασυμβίβαστο -όπως είχε φανεί

καθαρά σε όλη την πολιτική διαδρομή του- χαρακτήρα του, ταίριαζε το «*salus populi suprema lex esto*». Αυτοί είναι οι λόγοι για τους οποίους ο Ιωάννης Καποδίστριας έκρινε, αμέσως, απαραίτητη την αλλαγή του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας του Πολιτεύματος έτσι ώστε, συγκεντρώνοντας εν πολλοίς στα χέρια του την κρατική εξουσία, από την μια πλευρά να λάβει τις αναγκαίες μεγάλες αποφάσεις για την «*Σωτηρίαν της Πατρίδος*». Και, από την άλλη πλευρά, να καταδείξει στο εξωτερικό -και ιδίως προς την «*Ιερά Συμμαχία*», που «*καραδοκούσε*» για να υποστηρίξει ότι το Ελληνικό Κράτος-Έθνος δεν μπορούσε να οργανωθεί και να λειτουργήσει- πως το εγχείρημα θεμελίωσης του Νεότερου Ελληνικού Κράτους δεν ήταν «*αγώνισμα ες το παραχρήμα ακούει*».

- 3.** Μ' επιδέξιους αποφασιστικούς χειρισμούς, ο Ιωάννης Καποδίστριας έπεισε την Βουλή για την «*κρσιμότητα των καιρών*». Και έτσι, με το Ψήφισμα ΝΗ' της 18^{ης} Ιανουαρίου 1828, η Βουλή αποδέχθηκε και ενέκρινε την εισήγηση του Κυβερνήτη για «*σχέδιου μεταβολής διοικήσεως προσωρινής*», με το ακόλουθο αιτιολογικό: «*Επειδή ο παρά του Ελληνικού Έθνους εμπεισιτευμένος τας ηνίας της Κυβερνήσεως Κύριος Ιωάννης Α. Καποδίστριας έφθασεν εις την Ελλάδα' Επειδή αι δειναί της Πατρίδος περιστάσεις και η διάρκεια του πολέμου δεν εσυγχώρησαν, ούτε συγχωρούσι την ευέργειαν του εν Τροιζήνι επικυρωθέντος και εκδοθέντος Πολιτικού Συντάγματος καθ' όλην αυτού την έκτασιν' Επειδή η σωτηρία του Έθνους είναι ο υπέρτατος πάντων των Νόμων' και Επειδή η Βουλή ανεδέχθη παρά των Λαών την πρόνοιαν της εαυτών σωτηρίας' Η Βουλή μόνου σκοπόν έχουσα το να σωθή η Ελλάς, και ως ιερώτερον της χρέος θεωρούσα τούτο, και την ευδαιμονίαν του Ελληνικού Έθνους του οποίου ενεπιστεύθη την φροντίδα' Και επειδή ο Κυβερνήτης επρόβαλε σχέδιου μεταβολής Διοικήσεως προσωρινώς'».*

Επίλογος

Υπό τις συνθήκες αυτές ανεστάλη η εφαρμογή του *«Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος»*. Η Βουλή ουσιαστικώς αυτοκαταργήθηκε –*«αποτίθεται η Βουλή, το οποίου ανέλαβε χρέος της νομοδοτικής εξουσίας»*- και οργανώθηκε *«προσωρινή Διοίκησης της Επικρατείας»*. Η νομοθετική εξουσία περιήλθε στον Κυβερνήτη και ιδρύθηκε συμβουλευτικό συλλογικό όργανο, το *«Πανελλήνιον»*. Το όργανο αυτό αποτελούσαν 27 μέλη που διόριζε ο Κυβερνήτης και διαιρείτο σε τρία τμήματα, με ειδικότερα για καθένα αντικείμενα τις γνωμοδοτήσεις προς τον Κυβερνήτη επί οικονομικών θεμάτων, θεμάτων περί τα εσωτερικά ζητήματα και περί τα ζητήματα για τις Ένοπλες Δυνάμεις, πριν από την λήψη εκ μέρους του των τελικών αποφάσεων με την μορφή *«ψηφισμάτων»*. Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας λειτουργεί εφεξής ως μονοπρόσωπο κυβερνητικό όργανο, επικουρούμενος από τον *«Γραμματέα της Επικρατείας»* -πρώτος ορίσθηκε ο Σπυρίδων Τρικούπης, προσκείμενος στο *«αγγλικό κόμμα»*- και από ένα στοιχειώδες Υπουργικό Συμβούλιο, του οποίου τα μέλη *«παραδέχονται την διεύθυνσιν του Κυβερνήτου της Ελλάδος εις τα εμπιστευθέντα εις αυτούς έργα»*. Όταν ολοκληρώθηκαν αυτές οι θεσμικές διεργασίες, ο Ιωάννης Καποδίστριας αποφάσισε την σύγκληση από κοινού με την Βουλή, της Δ' Εθνοσυνέλευσης, εντός του Απριλίου του 1828 για την θέσπιση νέου Συντάγματος. Στο μεταξύ διευκρινίσθηκε ότι γίνεται αποδεκτό *«σύστημα προσωρινής Κυβερνήσεως, θεμελιωμένου, εν τοσοούτω, επάνω εις τας βάσεις των πράξεων της Επιδαύρου, του Άστρους και της Τροιζήνος»*.